

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурса за доцент към катедра “Изкуствознание” в НХА

по 8.2. Изобразителни изкуства

Рецензент: проф. д-р Красимира Коева

На конкурса за доцент по изкуствознание към НХА се е явил един кандидат – Мария Стоянова Андиркова.

Професионален статус

Мария Андиркова е завършила специалност “Изкуствознание” в НХА (1996 - 2001), била е арт директор в ХГ Ирида в София (2005-2006). През 2006 г. защитава докторска дисертация по изкуствознание и изобразителни изкуства на тема ”Неконвенционалните художествени форми в България в периода 1980 – 2000. Стратегии, групи, институции”. От 2006 г. до сега е преподавател по история на изкуството в катедра “Изкуствознание” в НХА: 2006-2007 като асистент, а от 2007 до сега като главен асистент. През периода 2008-2014 е хоноруван преподавател по история на изкуството във Факултета по изобразително изкуство на Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”.

Член е на секция ”Критика” към СБХ и член на редколегията на академичното списание “Изкуство и критика” (към НХА).

В своята преподавателска дейност М. Андиркова чете важни и с широк професионален спектър специализирани курсове: **бакалавърски** – “Историография на българското изкуствознание”, “Художествена критика и рецензиране”, “Съвременно изкуствознание: автори и идеи”, “История на западноевропейското изкуство XVII – XIX век”, “История на съвременното българско изкуство”, “Нови медии и изкуство”

магистърски – “История и теория на дигиталните изкуства”

докторски – “Теоретични основи за разработка и защита на дисертационен труд”, “Организация и управление на учебно-научната дейност”.

Във връзка с преподавателската си дейност е автор на две учебни помагала: по История на българското изкуствознание (за студентите от I курс на спец. “Изкуствознание” и по История на западноевропейското изкуство от XVII –

XVIII в. (за студенти от III курс на спец. “Изкуствознание”), включени в електронната платформа на НХА през 2014 г.

М. Андиркова участва редовно и в редица изкуствоведски форуми и конференции – в НХА, в Института за изследване на изкуствата при БАН, във В. Търново и др.

Научни публикации

За настоящия конкурс М. Андиркова представя хабилитационен труд и научни статии, публикувани в специализираната преса през периода 2006–2016 г., т.е. след защитата на докторската ѝ дисертация.

Хабилитационният труд *“Цивилизационният избор. Българската изкуствоведска мисъл от Възраждането до средата на XX век”* (190 стр.) представлява сериозен опит за систематизиране и осмисляне на развитието на българското изкуство и култура през погледа и активните усилия на редица изтъкнати деятели – историци, археолози, етнологични, изкуствоведи, философи и т.н. (българи и чужденци), за период от около две столетия.

Изследването е изградено на принципа на хронологичното проследяване на личности и събития, свързани с българските земи още преди Освобождението (1878 г.), когато те са в границите на Турската империя и след това до средата на XX в.

Първата глава “Предистория” се състои от две части – “Към изворите за изучаване на българската история и култура” и “Начало на системно проучване на художественото наследство по българските земи”. В тях подробно са проследени приносите на предимно чуждестранни пътешественици, посетили Турската империя и описали редица паметници по българските земи: италианецът граф Луиджи Марсили, унгарецът Феликс Каниц, чехите Константин Иречек, Вацлав Добруски и братята Карел и Хермин Шкорпил, руснакът Фьодор Успенски и др. Мария Андиркова е успяла да синтезира, наред с кратките биографични справки, най-важните приноси на тези учени за българската история и култура. Те правят скици и разкопки на могили и гробници, на антични паметници, откриват и дават първите описания на Мадарския конник, на римските градове Никополис ад Иструм и Рациария, на древните столици Плиска и Преслав, поставят началото на музейното дело у нас (в София, Варна, Русе) и на неговото законово регламентиране (“Закон за

запазване на старините и за тяхното задължително охраняване”). По този начин съвсем убедителни са изводите на М. Андиркова относно огромната роля на тези пионери в областта на проучванията на българските старини и приносят им за поставяне началото на сериозното и професионално научното изследване у нас.

В следващите две глави – “Начало” и “Поява на академичното художествено образование” авторката е разгледала дейността и ролята на Неофит Рилски, Николай Павлович, Васил Попович и Константин Величков, свързани със следващия етап от развитието на българската култура и изкуство.

Изтъкнатият духовник и книжовник Неофит Рилски е включен в настоящото изследване главно по две причини – като близък приятел и съмишленик на Захарий Зограф, с когото води дълготрайна, 20-годишна кореспонденция и запазените писма са доказателство за размислите и оценките по въпросите на изкуството на най-изявения български възрожденски зограф. Освен това, Н. Рилски пише изследването “Описание болгарского священого монастыря Рилскаго” (1868), което според М. Андиркова е “първият етюд по история на изкуството у нас” и включва информация за художниците, участвали в изписването на манастирската обител от Самоковската и Банската художествени школи – Христо Димитров, синовете му Димитър Зограф и Захарий Зограф и внукът му Станислав Доспевски, както и останалите Коста Вальов, Тома Вишанов, Димитър Молеров и др., виждайки в тях продължители на атонските традиции, съхранени в Света гора, но и нов, по-разнообразен изказ.

Придържайки се към историческите и културологични класификации, че късното българско Възраждане започва през 60-те години на XIX в., когато започва подем в областта на просветата, образованието, литературата и т.н., Мария Андиркова възприема възгледа, че “...началото на художествената критика, като специфична част от изкуствознанието у нас е поставено през 60-те год. на XIX в., но се обособява като самостоятелна дейност в края на века, когато поема функциите на медиатор във взаимоотношенията между публиката и произведенията на изкуството.”

В подкрепа на това тя цитира изследването на Татяна Силяновска от 1958 г., в което е споменато, че в излизания в Цариград вестник “България” е поместена статията “Живописство у България” (м. март 1863 г.) от писателя Петър Оджаков, в която той твърди, че “...у нас възниква светска живопис, която все по-често започва да измества западащата вече иконопис”. М. Андиркова

привежда този пример, вероятно като ранен и любопитен, без да го коментира, но аз ще си позволя да изкажа несъгласие с автора ѝ (Петър Оджаков), който без споменаването на необходимите факти и аргументи пише през 1863 г. за процеси, които в българската художествена практика се случват две-три десетилетия по-късно.

Проблемът е в това, че през споменатия период, а и до по-късно, у нас липсват подготвени и образовани критици. Тяхната роля се изпълнява, в най-добрия случай, от писатели, а много често и от самозвани писачи. Тази е причината за два от най-известните и остри сблъсъци между художници и т.нар. техни критици, коментирани подробно от М. Андиркова. Първата полемика е от 1871 г. на страниците на печатаните в Цариград български сп. “Читалище” и в “Македония” по повод на литографията “Аспарух” от Николай Павлович. Писателят, поет, драматург и художествен критик Васил Попович, завършил литература в Московския университет пише статия в сп. “Читалище”, в която критикува несъразмерните фигури, исторически недостоверните костюми, липсата на единство на време, място и действие в творбата. Павлович отговаря убедително, че според неговия замисъл това “...не е картина на една-единствена случка, а на цяла епоха от българската история”, че става дума за алегория и т.н. Спорът се разраства и следват “отговор на отговора”. Крайният резултат показва, че по това време не само публиката, но дори и тези, които се наемат да пишат критични отзиви, не са подготвени да оценят адекватно логиката и закономерностите на изобразителното изкуство.

Друг подобен спор възниква през 1895 г. между С. Бобчев и Антон Митов по повод на показаната в Първата изложба на “Дружеството за поддържане на изкуството в България” негова картина “Гроздобер във Варна”. Пишещият Бобчев (сп. “Българска сбирка”) смело атакува творбата на А. Митов, наричайки я “...много пъстра и шаровете ѝ много неестествени – черно-сини биволи, морави планини, боядисани бъчви”, на което Митов невъзмутимо и с достойнство отговаря (сп. “Мисъл”), че в статията липсват “...най-елементарните познания и понятия, както по техническа, тъй и по теоретическата страна на пластическите изкуства” и че тя е “едно от хилядите противоречиви и наивни мнения и възгледи за художествени произведения на хора, които не разбират от изкуство”.

Обръщайки внимание на тези спорове, които са много показателни за равнището на дискутираните проблеми, Мария Андиркова подчертава, че въпреки липса на подготвени критици, всъщност, отделни водещи и професионално образовани наши художници успяват да запълнят тази празнота. Тя подробно изтъква дейността на Антон Митов по отношение на художественото образование в Държавното рисувално училище, неговите статии с популяризаторски характер, посветени на автори и шедеври на италианския Ренесанс в новоучреденото сп. "Искусство" (1895-1899 г.) и много други инициативи, съвместно с изтъкнатия му колега Иван Мърквичка.

Подобно внимание е отделено и на основателя на Държавното рисувално училище (1896) Константин Величков. М. Андиркова подчертава, че с цялата си родолюбива и просветителска дейност и особено с пътеписа си "Писма от Рим" (1895) Константин Величков "...има за цел да провокира интереса към европейското културно наследство и да убеди българската общественост да възприеме изкуството като ценност, което е много важно за страна, тръгнала по пътя на своето европеизиране".

В главата "Години на настъпваща модерност" е отделено място на промените, настъпили в началото на XX в., свързани с новите художествени и естетически проблеми, вълнуващи творците от новосъздаденото дружество "Съвременно изкуство" (1903). Авторката изтъква ролята на критиците, някои от които художници – Димитър Даскалов, Васил Димов и особено на първия български специализиран изкуствовед Андрей Протич. Наред с разнообразната им просветителска роля в българския художествени живот, те водят и упорита борба с "класиците" и т.нар. "стари" – Мърквичка, Митов и кръга около тях "реалисти". Желанието им за промяна е осмислено главно от влиянието на европейския импресионизъм. Протич, както и завърналият се от Париж Симеон Радев вникват и обясняват същността на модерното европейско (предимно френско) изкуство, пишат статии за изтъкнати съвременни европейски творци и за новия подход към светлината и цвета, към осмислената по нов начин "дематериализация" на повърхността на видимата форма и т.н.

Следващите части на хабилитационния труд на М. Андиркова са посветени на едни от най-плодотворните и оригинални достижения в българското изкуство от периода между двете световни войни. По-голямата част от критиците, които се занимават по това време с теоретични изследвания или с

оперативна критика, са наречени от авторката критици–авангардисти. Това са Гео Милев, Чавдар Мутафов, Сирак Скитник, Николай Райнов, Никола Мавродинов и др. Това са автори с голяма ерудиция и професионална подготовка, с изострен усет към епохата и водещите тенденции в нея – политически, социални, естетически. Техните анализи са почти винаги обвързани с контекста на общоевропейските и световни културни ценности. Мария Андиркова проследява подробно и в пълнота най-важните им съчинения, посочва водещите акценти и тяхната роля за развитието на българската духовна култура и на изобразителното изкуство. Може би, за да бъде по-богато обрисувана цялостната атмосфера на културния живот у нас по това време, авторката се е постарала да я опише подробно, със собствени анализи и оценки на художествените процеси (“Родно изкуство”, “Новите художници”), но по този начин в отделни случаи, се е получил повече разказ за историята на българското изкуство, отколкото за българската изкуствоведска мисъл. Разбира се, този баланс е въпрос на субективно усещане и затова е напълно индивидуален.

Онова, което е безспорно в хабилитационния труд на Мария Андиркова са вложените усилия, работата с огромен изворов материал – книги, списания, архиви, техният подбор, организирането и осмислянето на фактологията, прецизирането на формулировките, анализите и оценките, високата култура и ерудиция на авторката. Постигнатите резултати са безспорни и заслужават много висока оценка.

Други публикации

Мария Андиркова представя за конкурса за доцент и текстове (студии, статии, интервюта и др.), създадени в периода 2006 – 2016 г. В по-голямата си част те са посветени на съвременното изкуство от края на ХХ и началото на ХХІ в. Сред тях ще посоча: “Институционални измерения на съвременното българско изкуство в контекста на децентрализация на художествения живот”, сб. Изкуствоведски четения, С, 2007; “Концептуално изкуство и плакатен образ”, НХА, С, 2008; “Изложбите на ХХL – реконструкция и актуалност”, сп. Изкуство и критика, 2011, бр. 3-4; “Международна графична изложба *Corpo IN/Formazione*”, сп. Изкуство и критика, 2014, бр.8; “Изкуство и политика”, сп. Изкуство и критика, 2011, бр. 3-4; “Изкуството на бъдещето: бойно поле и лаборатория за антропологични експерименти (един парагвайски художник в НХА)”, сп. Изкуство и критика, 2010, бр. 1 и др.

В тези публикации авторката демонстрира отлични познания за развитието на съвременното българско и световно изкуство, собствени оригинални гледни точки, задълбочени анализи и професионален изказ.

Заклучение: След всичко, споменато в рецензията, считам за безспорни приносите на изследователската и преподавателска дейност на Мария Стоянова Андиркова и това ми дава основание напълно убедено да препоръчам на уважаваното научно жури да ѝ присъди академичната длъжност “доцент”.

проф. д-р Красимира Коева

София, 09.01.2017